

Key words: visual significance, occasional value, cognitive, emotional, extra linguistic factors.

*Л. В. Суховецька, К. С. Гриценко
(Бахмут)*

УДК 811.111

**СПОСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ
В ОПОВІДАННІ А. КОНАН ДОЙЛА
«THE TERROR OF BLUE JOHN GAP»**

Одним із основних сучасних напрямів лінгвістичних досліджень є аналіз категорійно-поняттєвого апарату дискурсу. Категорія інтертекстуальності є обов'язковою для всіх типів текстів, а полем її реалізації стає текст, який складається з цитат та є результатом трансформації інших текстів. Вагомість цієї категорії посилюється за рахунок того, що вона привертає увагу як літературознавців, культурологів, так і лінгвістів, бо в ній виявляються як літературні, так і мовні зв'язки. Популярності феномену інтертекстуальності сприяла масова освіта, розвиток засобів масової комунікації й поширення культури, доступність творів мистецтва.

Інтертекстуальність у різних своїх проявах була відома ще з давніх часів, але як термін виник у ХХ столітті. Французька дослідниця Н. П'єге-Гро зазначає, що поява самого терміна «інтертекстуальність» спочатку сприймалася як дещо варварський неологізм, усього лише сучасне слово, яким по-новому називалася цілком традиційна теорія джерел. Проте мета інтертекстуальності полягала не в тому, щоб замінити собою теорію джерел, а в тому, щоб засвоїти новий спосіб прочитання й тлумачення текстів [7, с. 28].

В останні роки теорія інтертекстуальності вийшла за межі аналізу художнього тексту і виявилася досить плідною при дослідженні публіцистичних та наукових дискурсів [8, 10], як засіб творення іронії феномен інтертекстуальності окреслюється у працях А. Б. Кам'янець, Ю. М. Шульженко

[1, 9]. Досліджуються функції інтертекстуальності в інтернет-комунікації [6]. Розглядали питання співвідношення теорії інтертекстуальності із теорією прецедентності [4].

Наразі у дискурсивному просторі наявна велика кількість інтертекстів. Лінгвісти зауважують, що в кожному тексті ідентифікуються елементи, які раніше використовувались в інших текстах. У кожного автора у процесі породження тексту виникають усвідомлені та неусвідомлені асоціації з іншими текстами, які знаходять відображення в новому матеріалі. Інтертекстуальні зв'язки пронизують багато творів, і вказують на прецедентні тексти, використані адресантом у якості текстового матеріалу. Тому проблема запозичень інтертекстом і на сьогодні залишається актуальною, оскільки засвоїти весь корпус інтертекстуального матеріалу на виявляється можливим, а функції інтертексту зумовлені виключно прагматичною настановою адресанта за певних обставин комунікації.

Метою статті є визначення способів репрезентації інтертекстуальності в оповіданні А. Конан Дойла, що передбачає вирішення наступних завдань: розкрити сутність поняття інтертекстуальність, окреслити типовий діапазон функцій та механізмів репрезентації цієї категорії у сучасних наукових працях, а також описати ті форми інтертекстуальності, які вжиті письменником А. Конан Дойлем в оповіданні «The Terror of Blue John Gap» і розкрити їхню прагматичну роль. дослідження є інтретекстуальні зв'язки у названому оповіданні, а предметом – способи їхньої репрезентації на мовному рівні та їхня прагматична роль.

Перш за все, під інтертекстуальністю розуміють будь-які свідомі чи несвідомі посилання літературного тексту до інших літературних чи не літературних текстів [8, с. 14]. Термін «інтертекстуальність» означає метод дослідження тексту як певної знакової системи та взаємодію різних дискурсів чи висловлень, які переплітаються в тексті. Цей термін неможливо відокремити від поняття текстуальності. У праці, присвяченій проблемам текстології, Ю. Крістева вважає, що інтертекстуальність є текстуальною інтеракцією, яка

відбувається всередині окремого тексту [4, с. 43]. «Для пізнавального суб'єкта інтертекстуальність – це поняття, яке буде ознакою того способу, яким текст прочитує історію і вписується в неї» [3, с. 67].

Будь-яке інтертекстуальне зближення ґрунтується не тільки на лексичних збігах, але й на структурній схожості. Саме тому говорять не тільки про власне між-текстові зв'язки, а й про більш глибокі впливи. При дослідженні поняття «інтертекстуальність», цілком обґрунтовано розрізняти дві її сторони – зовнішню та внутрішню. Зовнішня інтертекстуальність передбачає пригадування читачем схожого художнього твору, а внутрішня інтертекстуальність передбачає виявлення в тексті запозичених фраз і мовних зворотів. Кожен текст являє собою нову тканину, зіткану зі старих цитат. Уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом і таке інше – всі вони поглинуті текстом і перемішані в ньому, оскільки завжди до тексту і навколо нього функціонувала мова [2]. Н. О. Фатєєва вважає, що інтертекстуальність це спосіб вираження власного авторського «Я» через складну систему опозицій та ідентифікацій з текстами інших авторів [8, с. 19].

У масовій літературі інтертекст має свою специфіку вживання: він спрямований на встановлення контакту з реципієнтом, тобто на розмову автора і читача. Що стосується інтелектуальної літератури, то вона спрямована на діалог із світовою культурою та літературними попередниками. Інтертекст у масовій літературі відіграє роль своєрідної гри, завдяки чому роль читача активізується, з'являється інтерес та бажання до читання.

Головна мета інтертекстуальності у масовій літературі – комунікативна – діалог автора-читача. Використання прецедентних текстів активізує читацьке сприйняття. Наявність інтертекстуальних зв'язків соціалізує зображення, автор вводить читача в певне культурне і соціальне коло. Одним з головних завдань масової літератури є розвага читача; але з іншого боку, це може набирати відтінку маніпуляції аудиторією, коли читачу нав'язують певний світогляд та розповсюджені стереотипи [2, с. 286].

Інтертекстуальні елементи вносять у твір чимало нових значень і дозволяють небагатьма словами сказати надто багато. Вияв таких елементів потрібен для глибинного прочитання тексту; інтертекстуальність відкриває приховане і значиме в тому, що здавалося простим, дозволяє «розшифрувати» те, що здавалося загадковим чи було прихованим. Згідно із теорією інтертекстуальності художній твір набуває необхідної смислової повноти тільки завдяки його співвіднесеності і взаємодії з іншими текстами в загальному між-текстовому просторі культури.

Таким чином, у широкому сенсі інтертекстуальний підхід до інтерпретації тексту передбачає зіставлення типологічно схожих явищ (творів, жанрів, напрямків) як варіацій на подібні теми і структури. У вузькому варіанті він являє собою виявлення в тексті конкретних вкраплень «чужого слова», які займають конкретні позиції в ньому. Кожен твір, вибудовуючи своє інтертекстуальне поле, створює новий текст. Завдяки інтертексту прецедентний текст вводиться в більш широкий культурно-літературний контекст [5, с. 134].

Найчастотнішими способами реалізації інтертекстуальності постають: цитата, епіграф, натяк (алюзія), примітки, зауваження, коментарі, іронія, пародія, контрафактура, плагіат, пов'язані з жанром, стилем і таке інше. Ще одним способом реалізації категорії інтертекстуальності є «вкраплення іншого стилю» – слова, у лексичному значенні яких є конотації, що вказують на їх приналежність тому чи іншому стилю [2].

Що ж до алюзії, то її трактують як використання в мові чи в художньому творі загальновідомого вислову як натяк на добре відомий факт, історичний чи побутовий. Класифікують такі основні ознаки алюзивного процесу: 1) алюзія є посиланням на конкретний літературний твір; 2) про алюзію в тексті «сигналізує» алюзивне слово чи словосполучення; 3) алюзивне слово чи словосполучення дозволяє встановити зв'язок із відповідним літературним джерелом. Для правильного розуміння алюзії необхідно виявити конкретний алюзивний факт. Здебільшого правильний вибір алюзивного факту залежить від усебічного та глибокого вивчення твору, який містить алюзію; 4) розуміння

алюзії не можна зводити лише до виявлення алюзивного факту, оскільки зміст твору збагачується не лише за його рахунок, а й через встановлення між двома творами цілої низки додаткових зв'язків: аналогій, паралелей, чи навпаки, протиставлень, антитез; 5) алюзивний процес має двосторонній характер: взаємодія, взаємовплив твору та відповідного джерела; 6) необхідною умовою ефективного алюзивного процесу є загальність поетичної парадигми чи “філологічного мінімуму” [2].

Останнім часом дослідницький інтерес до алюзії та ремінісценції зріс у зв'язку з увагою до неявних способів передачі інформації в тексті. В середину більш пізнього художнього тексту можуть бути вплетені деякі елементи прецедентного тексту. Подібність двох творів може бути виражено в певній спільності таких літературознавчих категорій, як сюжет, композиція, деякі риси в характерах героїв, деяка спільність у описі пейзажів. Оскільки ми маємо справу з творами словесного мистецтва, вищезазначені риси подібності можуть і повинні виявлятися на рівні їх словесного вираження, тобто в особливостях їх лінгвістичного оформлення. Крім того, літературознавці відзначають, що інтертекстуальні зв'язку художніх творів часто знаходять своє відображення в різного роду ремінісценціях: цитатах точних, неточних, «в лапках» або залишаються імпліцитними, в метафорах, алюзіях [8].

Розглянемо, як реалізована категорія інтертекстуальності в оповіданні А. Конан Дойла. Перший випадок інтертекстеми ми знаходимо вже у самій назві оповідання «The Terror of Blue John Gap» [11, с. 21]. Сполучення *Blue John* є назвою рідкого напівкоштовного мінералу. Його номінація походить від французького складного прикметника *BleuJaune*, що означає «блакитно-жовтий». Вимова французької одиниці *Jaune* на англійський манер є дуже близькою до вимови англійського власного імені *John*. Внаслідок такої звукової асиміляції в мові-реципієнті назва мінералу отримала іншу орфографію та втратила свою «кольорову» мотивацію. Відсутність фонових знань щодо номінації мінералу спонукає пересічного читача трактувати назву печери не за критерієм копалини, яка там добувалася, а за критерієм

проживання у ній певної істоти або особи на ім'я Голубий Джон. Така версія інтерпретації посилюється контекстуальною лексемою *terror* (терор, жак), тому що продукування терору, жаху притаманно більше живим істотам ніж неживому камінню. Отже, перший випадок інтертекстеми на лінгвальному рівні подано асимільованим (модифікованим) варваризмом *Blue John*.

Уживання іншого варваризму французького походження *ideefixe* (нав'язлива ідея) посилює контраст між науковістю поглядів тих, хто скептично ставиться до місцевої легенди про загадкового монстра із печери, та марновірством місцевих мешканців:

Some idee fixe, according to these gentlemen, caused the doctor to wander down the tunnel [11, с. 38].

Аналогічну роль протиставлення науки марновірству в оповіданні відіграє частотне уживання наукових термінів іншомовного походження, які мають англомовні аналоги:

phthisis vs tuberculosis (туберкульоз)[11, с. 21];

subterranean vs underground (підземний) [11, с. 22, 39];

flora and fauna vs animal life and vegetation life (флора та фауна) [11, с. 39].

Наприклад, автор застосовує грецькій термін *phthisis* для назви хвороби туберкульозу, яка в англійській мові має більш частотний та краще знайомий варіант *tuberculosis*:

The following narrative was found among the papers of Dr. James Hardcastle, who died of phthisis on February 4th, 1908, at 36, Upper Coventry Flats, South Kensington [11, с. 21].

Автор користується цим терміном у перших рядках знайомства читача з головним героєм, що сприяє формуванню уявлення про нього як про людину, наближену до науки, що підтверджується подальшою безпосередньою прямою характеристикою: ... *he was a man of sober and scientific mind* [11, с. 21].

Крім того, подальший розвиток сюжету, також доводить правильність гіпотези, оскільки головний герой постійно протягом оповідання намагається надати наукове пояснення міфічним проявам, які відбуваються у печері.

Проаналізуємо наступні приклади вживання інтертекстуального елемента у вигляді запозичення *labyrinth*:

I was standing there wondering whether I had better return, or whether I dare venture farther into this dangerous labyrinth [11, с. 26].

The idea of finding my way back in absolute darkness through that limestone labyrinth was clearly an impossible one [11, с. 28].

Для опису свого місцезнаходження у печері, а також для передачі складності виходу із неї автор послуговується запозиченням грецької етимології *labyrinth* на тлі наявності у словниковому складі англійської мови альтернативної лексеми *maze* із абсолютно ідентичним значенням. Авторський вибір на користь інтертекстеми *labyrinth* посилює асоціацію читача із міфом про чудовисько Мінотавра, який також мешкав у лабіринті. Проаналізований елемент є не тільки мовним маркером категорії інтертекстуальності, але й ознакою інтертекстуальних зв'язків на рівні фабули, оскільки вся сюжетна лінія оповідання вибудовується навколо місцевої легенди про загадкового творіння, що живе у печері, що є очевидним асоціативним натяком на грецьку міфологію.

Розглянемо деякі приклади, у яких інтертекстуальність репрезентовано таким класичним способом, як алюзія. Чимало уваги автор приділяє опису печери як головному місцю розвитку подій. З метою підкреслення контрасту між безликістю печери у темряві та казковістю печери, освітленою маленьким ліхтариком, автор послуговується літературною алюзією *a scene from the Arabian nights*:

Shut off the lamp and you are in the blackest darkness. Turn it on and it is a scene from the Arabian Nights [11, с. 22].

Уживання назви збірника східних казок «*Arabian nights*» посилює самотність, особливість вигляду печери на відміну від звичних наземних пейзажів, надає їй ознак загаковості та таємності, передає захоплене ставлення головного героя до того куточку місцевості.

Ще одну літературну алюзію використовує автор для опису таємничої істоти, що мешкає у печері, називаючи її *troglo-dyte*:

Now I am ready for my troglo-dyte friend [11, с. 33].

Уперше слово «троглодит» трапляється у візантійському епосі «Дігеніс Акрит», де позначає мешканців Африканського узбережжя Червоного моря. З давньогрецької *troglydite* перекладається як «той, хто живе у печері». З часом це слово отримало презирливого значення грубої некультурної людини і стало синонімом «дикуна», «варвара». Із наведеної характеристики лексеми очевидно, що в контексті оповідання висвітлюється саме незвичайне місце мешкання монстра. Слід також указати на те, що традиційний негативний відтінок, який провокує ця лексема у переносному значенні, втрачено через лінгвальний контекст *my friend* (мій друг) і, навпаки, передано позитивне ставлення героя до невідомого творіння радше як до цікавого об'єкта наукового дослідження, ніж як до монстра.

Ще одним способом реалізації інтертекстуальності, на нашу думку, є вживання низки фразеологізмів на позначення психоемоційного стану «страху», який відчуває герой протягом свого пригодницького дослідження загадкового монстра у печері. До таких одиниць відносимо *sinking of my heart* (серце до п'ят) [11, с. 27], *my hair stood on end* (волосся дибом стало) [11, с. 30].

Підсумовуючи вищесказане, зазначасмо, що інтертекстуальні зв'язки в оповіданні А. Конан Дойла «The Terror of Blue John Gap», перш за все, реалізовано на сюжетному рівні за рахунок запозичення із грецької міфології ідеї загадкового монстра, що мешкає у печері. На лінгвальному рівні інтертекстеми репрезентовані варваризмами, науковими термінами іншомовного походження, запозиченнями, алюзіями, а також низкою фразеологізмів для передачі психоемоційного стану «страху».

ЛІТЕРАТУРА

1. Кам'янець А. Б., Некряч Т. Є. Інтертекстуальна іронія та переклад. Монографія. Київ: Видавець Карпенко В. М., 2010. 176 с.
2. Каунова Е. В., Шишкина М. В. Інтертекстуальность в художественном дискурсе. *Интертекстуальность и фигуры интертекста в дискурсах разных типов*. Коллективная монография (под науч. ред. Т. Н. Колокольцева, В. П. Москвин. Москва: Флинта. Наука, 2014. С. 280–304.

3. Кристева Ю. Семиотика: исследования по семанализу (пер. с фр. Э. А. Орловой). Москва: Академический Проект, 2013. 285 с.
4. Кудрина Н. А. Интертекстуальность и прецедентность: К вопросу о разграничении понятий. *Вестник ТГУ*. 2005. Вып. 4 (40). С. 5–11.
5. Петрова Н. В. Кулакова О. К. Различные подходы к определению интертекстуальности. *Вестник ИГЛУ*. 2011. № 2. С. 131–136.
6. Поветьева Е. В. Интертекстуальность в блогосфере и интернет-коммуникации: ретвит и репост. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. №3 (21). 2013. Часть 1. С. 136–129
7. Пьеге-Гро Н. Введение в теорию интертекстуальности. Москва: ЛКИ, 2008. 240 с.
8. Фатеева Н. А. Интертекстуальность и ее функции в художественном дискурсе. *Известия АН. Сер. Литературы и языка*. 1997. Т. 56. № 5. С. 12–21.
9. Шульженко Ю. М. Інтертекст як іронічно-ігрове поле у романах Джуліана Барнса. *Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічна*. Вип. 145. 2016. С. 570–575.
10. Яценко И. И. Интертекст как средство интерпретации художественного текста: на материале рассказа В. Пелевина «Ника». *Мир русского слова*. 2001. №1. С. 66–70.
11. Doyle A. C. The Terror of Blue John Gap. *Horror Stories*, edited C. Jones. Macmillan Publishers Limited, 2009. P. 13–40.

АНОТАЦІЯ

Суховецька Л. В., Гриценко К. С. Способи реалізації інтертекстуальності в оповіданні А. Конан Дойла «The Terror of Blue John Gap».

Запропонована стаття фокусує увагу на розкритті сутності категорії інтертекстуальності, узагальнює інформацію щодо найчастотніших функцій та механізміврепрезентації цієї категорії у сучасних наукових працях і встановлює, що основними способами реалізації інтертекстуальності в оповіданні А. Конан Дойла «The Terror of Blue John Gap» постають варваризми,

наукові терміни іншомовного походження, запозичення, алюзії, фразеологізми на позначення психоемоційного стану «страху». Проаналізовано їхню прагматичну роль у створенні художнього колориту оповідання.

Ключові слова: дискурс, інтертекстуальність, інтертекстема, варваризм, запозичення, алюзія, фразеологізм.

SUMMARY

Sukhovetska L. V., Hrytsenko K. S. Means of representation of intertextuality in the story “The Terror of Blue John Gap” by A. Conan Doyle.

The article focuses its attention on revealing the point of the category of intertextuality, it generalizes modern scientific works in terms of the most typical functions of intertextuality and mechanisms of representation of this category in language. The paper identifies that the basic ways to realize intertextuality in the story of A. Conan Doyle «The Terror of Blue John Gap» are barbarisms, scientific terms of foreign etymology, borrowings, allusions and phraseological units, which are used to denote the psycho-emotional state of «fear». The pragmatic role of the lingual elements mentioned above has been analyzed in the article.

Key words: discourse, intertextuality, intertext, barbarism, borrowing, allusion, phraseological unit.

*О. Ф. Таукчі
(Бахмут)*

УДК 81` 44

СИНКРЕТИЗМ ПРОСТОРОВОЇ Й ТЕМПОРАЛЬНОЇ МЕТАФОР ТА ЙОГО АКТУАЛІЗАЦІЯ ЗАСОБАМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

З точки зору американського психолога Лери Бородицьки «time is a phenomenon in which we, the observer, experience continuous unidirectional change that may be marked by appearance and disappearance of objects and events» [1, с. 4]. Цей аспект концепту «час», вочевидь, являє собою мовну й культурнууниверсалию: «to capture the sequential order of events, time is generally